

Píše Steffen Höhne

(E*forum, 22. 11. 2017)

Funkce bolesti ve vztahu k literatuře je předmětem frankfurtské literárněvědné disertace, ve které se **Sandy Schefflerová** zabývá interdependencemi mezi literárním diskursem a diskursem bolesti na příkladu vybraných textů *„Pražského kruhu“ v kontextu moderny*; velmi pochopitelné téma, pomyslíme-li jen na povídku Franze Kafky *In der Strafkolonie* [V kárném táboře], jež „vtělila“ bolest do literárního textu a v disertaci také zaujímá ústřední místo.

Jak se praví v úvodu, jde autorce o „esenci bolesti v literárním textu“ (s. 11), tedy o analýzu charakteristik bolesti, respektive rekonstrukci diskursu bolesti ovlivňujícího literární text a jeho (zamýšlený) účinek na recipienta (s. 10).

Bolest a vyrovnání se s ní jsou přitom podmíněny kulturněhistoricky a kontextuálně (s. 12), respektive lze je zažít pouze v kontextu „kultury a doby“ (s. 28), tudíž může přesvědčivě působit jen taková literárněvědná analýza, jež se u textů zaměřuje na jednotlivé vyprávěcí strategie, jež reprezentují bolest, na funkce bolesti a na znalost a význam bolesti (s. 16). Ve shodě s vybraným kulturněvědným paradigmatem se bolest stává zajímavou coby součást kulturní mnemotechniky, protože bolest plodí vzpomínky a je sama vzpomínána - a obráceně může také teprve vzpomínka bolest vyvolat. Na základě těchto premis je literatura chápána zcela logicky jako „sepsané vědění o bolesti“ (s. 25).

Za pomoci odpovídajících Schopenhauerových, Nietzscheových a Freudových přístupů pak následuje kontextualizace diskursu bolesti. Bylo by nicméně žádoucí tuto část více zkomprimovat, protože obsáhlé parafráze Nietzscheho nebo i jinak záslužné kafkovské studie od Gerharda Kurze *Traum-Schrecken. Kafkas literarische Existenzanalyse*, ([Sen-Děs. Kafkova literární existenční analýza] 1980) nepřispívají nutně k pádnosti argumentace. Odkazy by zde jistě postačily.

Druhá část svazku je psána formou případové studie a zabývá se vybranými literárními texty, přičemž se zaměřuje na různé vztahové konstelace. Na příkladech Kafkovy povídky *In der Strafkolonie* [V kárném táboře] a *Doktor Guillotin* od Ludwiga Windera autorka sleduje příčinný vztah bolesti, což implikuje její „specifické působení“ jako „možnost k vykonávání moci“. Dialektickou kvalitu bolesti zase zkoumá u Ernsta Weiße na jeho románu *Die Galeere* [Galeje] a znovu u Windera v *Reitpeitsche* [Jezdecký bičik], aby se pak pustila do kvantit bolesti v Meyrinkově *Das ganze Sein ist flammend Leid* [Veškeré bytí je palčivé utrpení] a Brodově *Schloß Nornepygge* [Zámek Nornepygge]. I přes teoretizování, které působí trochu přepjatě, není zcela jasně

vysvětlen rozdíl mezi kvalitou bolesti coby vztahu mezi kvalitou bolesti duševní a bolesti fyzické u tělesné rány (s. 225) a kvantitou bolesti coby zesílením bolesti (s. 325). Diskurs bolesti nicméně sleduje - a s tím lze souhlasit - logiku estetizace utrpení, přičemž analyzované texty neukazují „žádnou strategii utrpení“, nýbrž naopak vedou „tak hluboko, jak jen je to možné, do nitra domnělé bezvýchodnosti utrpení“ (s. 393).

Ne zcela jasný je pokus o zpětné propojení textů a diskursů s Prahou, vždyť textový korpus je přece odůvodněn „specifickou interkulturní konstelací“ (s. 15), popř. jako specifická „pražská směsice kultur“ (s. 393). To je naprosto správný poznatek, ale proč pak následuje výběr pěti autorů, kteří reprezentují pouze německojazyčnou, respektive německožidovskou část pražské literatury? Budiž přitom ještě odpuštěno vytěsnění veškerých teoretických konceptů ke komplexu interkulturality, nicméně dokonce důležitý nacionalistický diskurs, který byl konstitutivní také pro Pražský kruh, je podepřen pouze poněkud postarší studií Eugena Lemberga z roku 1969 (*Deutsche und Tschechen. Grundsätzliches zum Verhältnis zweier Völker* [Němci a Češi. Zásadní poznatky ke vztahu dvou národů]) (s. 69). Dochází tak k dalšímu tradování blíže nereflektovaného narativu dichotomie (Češi versus Němci), aniž je vzata do úvahy alespoň standardní literatura k této tematicce. Budiž zde odkázáno pouze na práci Jana Křena, *Die Konfliktgemeinschaft. Tschechen und Deutsche 1780-1918* [Konfliktní společnost. Češi a Němci 1780-1918] (Mnichov, 1996). Je samozřejmě politováníhodné, že literární vědci často nezohledňují práce dějepisců (což platí i obráceně a celé věci nepomáhá), ale zrovna kulturněvědný přístup, ve kterém má být fenomén bolesti použit nejen jako literární motiv, ale má být také zaveden jako historizující a kontextualizující kategorie, se musí takového nedostatku vyvarovat.

Na jedné straně je konstatováno větší porozumění (kdy přesně?) na kulturní úrovni (s. 70), které začalo kolem roku 1900 vymezením se vůči staršímu separatistickému modelu, aby bylo zároveň na straně druhé pozorováno posílení národního vědomí „na oficiální úrovni“ (co to má být?). Všední život, kultura a politika se prolínaly vždycky, a to nejen v Praze a českých zemích. Právě toto lze ukázat na existenci sdružování, přičemž se „spolky“ ale také „rozdělovaly“ (s. 70), obvykle došlo buď k založení nebo protizaložení podle vzorce akce-reakce, jako tomu bylo u školních a ochranných spolků, nebo k transformaci nadnárodních institucí v utrakvistické, jež se pak následně často nacionalizovaly.

Autorka konečně podléhá brodovské konstrukci „Pražského kruhu“ (s. 51), aniž by tuto konstrukci kriticky prozkoumala a náležitě refletovala kontexty. Taková reflexe je sice vyžadována (s. 53), ale není provedena. Vůbec nejsou zohledněny novější studie, které se zabývají explicitně „interkulturním“ životem v Praze, například publikace *Praha-Prag 1900-1945. Literaturstadt zweier Sprachen* [Literární město dvou jazyků] (2010) od Petera Bechera a Anny Knechtlové, stejně pojmenovaná publikace *Praha-Prag 1900-1945. Literaturstadt zweier Sprachen* (2010) od Joza Džamba, studie Kateřiny Čapkové, momentálně k dostání už i v angličtině *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938* (2005) nebo *Geteilte Kulturen. Eine Geschichte*

der tschechisch-jüdisch-deutschen Beziehungen in Prag [Rozdělené kultury. Historie česko-židovsko-německých vztahů v Praze] (1918–1938) (2012) od Ines Koeltzschové.

Nepřesnosti např. ohledně recepce (s. 51) nebo souběžného probíhání kafkovského boomu a oficiální kulturní politiky (?) prozrazují autorčinu neznalost příslušného bádání. To platí také pro údajně rozdílnou recepci pražské německé literatury v SRN a NDR (tak jednoznačně nelze procesy recepce a působení rozdělit, přestože podobné snahy v komunistické kulturní politice veskrze existovaly). Označení „Pražská škola“ (s. 55) nepochází od Kurta Krolopa, nýbrž má svůj počátek u Maxe Broda, respektive začalo být užíváno H. G. Adlerem. Autorka pracuje s Brodovým vypořádáním se s tezí trojitého pražského ghetta, aniž by jen zmiňuje jejího původce Pavla/Paula Eisnera (s. 63). A co se týče spolehlivosti údajů u Steinfelda (s. 55), odkážme jen na recenze v germanistické ročence *brücken* (2010) a *Bohemia* (2010), dvě tak tematicky blízka periodika, že jejich opomenutí ve studii o Pražském kruhu poněkud vzbudí údiv.

Pokus pochopit Pražský kruh celkově vede k aditivnímu, ačkoli velice nekompletnímu a nekoherentnímu výčtu. Chybí tak např. návrhy současníků Josefa Körnera, *Dichter und Dichtung aus dem deutschen Prag* [Básníci a básnictví z německé Prahy] (1917/18) a H. G. Adlera, *Die Dichtung der Prager Schule* [Básnictví Pražské školy] (1976), chybí Brodův pohled na takzvanou sudetoněmeckou literaturu (s. 61), kvůli čemuž vzniká zvláště odkontextualizovaný dojem, kterému moc nepomůže ani pokus definovat Pražský kruh pomocí citátu z Brockhausu (s. 61 n.).

A to je politováníhodné, protože tak nakonec nedochází k provedení urgované kulturněvědné kontextualizace co do zkušeností s bolestí. Neboť texty Pražského kruhu právě se svými i interkulturně zdůvodnitelnými zkušenostmi se všemi antisemitskými, protičeskými a protiněmeckými, resp. také protihabsburskými invektivami s tím spojenými by toho s bolestí a diskursy bolesti mohly mít pravděpodobně co do činění hodně, dokladem čehož nakonec není pouze silný habsburský mýtus.

Přeložila Petra Grycová

Sandy Scheffler: *Operation Literatur. Zur Interdependenz von literarischem Diskurs und Schmerzdiskurs im ‚Prager Kreis‘ im Kontext der Moderne*. Heidelberg: Winter, 2016, 440 s.

www.ipsl.cz